

SKOLĒNU AR DZIRDES UN GARĪGĀS ATTĪSTĪBAS TRAUCĒJUMIEM DZIRDES UZTVERES UN VALODAS ATTĪSTĪŠANA MŪZIKAS STUNDĀS

*Pupils with Hearing and Mental Disabilities Hearing Perception and
Language Development in Music Lessons*

Līga Grāpēna

Rēzeknes Tehnoloģiju akadēmija

Abstract. *The aim is to explore the musical lessons possibilities hearing perception and language development of primary school pupils with hearing and mental disabilities.*

Music students with hearing and mental disabilities serve as aesthetic education and intelligence fault correction tool. This is achieved with the sound of artistic images, leading to emotional disturbances, developing imagination, bringing artistic taste, causing children's activity, stimulating the movement.

Keywords: *hearing and mental disabilities, intelligence fault correction tool, sound of artistic images.*

Ievads

Introduction

Skolēni un pieaugušie ar dzirdes un garīgās attīstības traucējumiem ir daļa no mūsu sabiedrības.

Skolēniem ar dzirdes un garīgās attīstības traucējumiem, kuriem ir daļēji vai pilnīgi dzirdes traucējumi, nepieciešama speciāla mācīšana: speciālās un surdopedagoģijas sinerģija, kad mērķis ir pētīt un analizēt skolēnu ar dzirdes un garīgās attīstības traucējumiem attīstības problēmas, kā arī rast iespējas to korekcijai ar rehabilitācijas un sociālās adaptācijas palīdzību.

Skolēnu ar dzirdes un garīgās attīstības traucējumiem dzirdes uztveres un valodas attīstīšanas un vārdu krājuma pilnveidošanas loma sākumskolas periodā ir ļoti nozīmīga. Dzirdes attīstīšanas uzdevums visciešākajā veidā saistīts ar valodas attīstīšanu. Valoda ir nozīmīga cilvēku savstarpējās attiecībās. Ir vārdi, bez kuriem būtu grūti izteikt savas domas, skolēniem ar dzirdes un garīgās attīstības traucējumiem šos vārdus nepieciešams speciāli iemācīt, lai viņi spētu izprast savas un citu cilvēku jūtas, lai prastu izteikties par tām (Koroļevska & Pfafenrodta, 2010, 8).

Pētījuma metodes: zinātniskās literatūras analīze un vecāku aptauja.

Dzirdes uztveres un valodas attīstības īpatnības un to korekcijas iespējas skolēniem ar dzirdes un garīgās attīstības traucējumiem mūzikas stundās
Auditory perception and language development correction opportunities for students with hearing and mental disabilities in music lessons

Viena no sarežģītākajām mācīšanas un mācīšanās sastāvdaļām ir skolēnu ar dzirdes un garīgās attīstības traucējumiem dzirdes uztveres un valodas veidošana un attīstīšana. Mācību procesā uzmanība akcentējama uz tādiem darba veidiem, kas attīsta runas aktivitāti, iepazīstina ar vārdu nozīmi un bagātina valodas krājumu. Daudzi pedagogi, tādi kā L.M.Bikova (Быкова, 1989), A.G.Zikejevs (Зикеев, 2000), N.D. Šmatko (Шматко, 2003), L.F.Spirova (Спирова, 1980), E.Z.Jahņina (Яхнина, 2003), aprakstījuši klīniskos, psiholoģiskos un pedagoģiskos pētījumus par mācību procesa organizāciju skolēniem ar dzirdes un garīgās attīstības traucējumiem. Latviešu valodā speciālās literatūras, kuras mērķis ir pētīt un analizēt surdopedagoģijas un skolēnu ar garīgās attīstības traucējumiem attīstības problēmas jautājumus kā vienotu kompleksu, ir ļoti maz. Savos pētījumos tam pievērsušies S.Liepiņa (2008), R.Vīgante (2009), I.Freimanis (2007).

Krievijā ir izveidots Zinātņu Akadēmijas Maskavas Korekcijas Pedagoģijas institūts, kurā darbojas trīspadsmit laboratorijas, kas pēta korekcijas pedagoģijas un speciālās psiholoģijas jautājumus. Daudzas Korekcijas Pedagoģijas institūta pētnieku (Быкова, 1989; Зикеев, 2000; Шматко, 2003, Спирова, 1980 u.c.) atziņas izmantojamas darbā ar skolēniem ar dzirdes un garīgās attīstības traucējumiem. Latvijā nav neviena zinātniski pētnieciskā institūcija, kas nodarbotos ar skolēnu ar dzirdes un garīgās attīstības apmācības procesa pētniecību un pedagoģisko materiālu izstrādi, tādēļ skolēnu ar dzirdes un garīgās attīstības traucējumiem mācīšana un mācīšanās sākumskolā ir atkarīga no katra pedagoga pieredzes, iniciatīvas un izdomas.

Viens no galvenajiem skolēnu ar dzirdes un garīgās attīstības traucējumiem audzināšanas un mācīšanas uzdevumiem ir valodas attīstība, runas kā saskarsmes līdzekļa veidošana. Sākumskolā skolēns šo saskarsmes līdzekli var apgūt tikai tad, ja regulāri un mērķtiecīgi strādā gan skolas darbinieki, gan vecāki un skolēna visi ģimenes locekļi.

Valoda ir dabiska, sabiedrībā vispārpieņemta komunikācijas sistēma. Tomēr, ir cilvēki, kuriem ir ierobežotas iespējas savstarpējās saziņas procesā lietot mutvārdu runu. Pie šīs grupas pieder arī personas ar dzirdes un garīgās attīstības traucējumiem. Viņi informācijas apmaiņu īsteno ar citas vizuālas valodas, nedzirdīgo zīmju valodas elementu palīdzību. Starptautisku pētījumu rezultāti liecina, ka nedzirdīgo zīmju valoda ir īpaša saziņas sistēma, kurai raksturīga nacionālā piederība, dialekti, īpaša leksika un gramatiskā uzbūve. Bez iepriekš pieminētā tā ir arī nozīmīga nedzirdīgo kultūras sastāvdaļa (Janševska, 2007).

Jāatzīmē, ka arī tad, ja skolēni ar dzirdes un garīgās attīstības traucējumiem pat agrīnā vecumā tiek apgādāti ar piemērotu individuālo dzirdes protezēšanas aparāturu un tiek iesaistīti mērķtiecīgās un komplicētās valodas veidošanas un korekcijas nodarbībās, minētais process saistīts ar veselu problēmu virkni:

- skolēni ar dzirdes un garīgās attīstības traucējumiem mutvārdu runu nedzird, tāpat nespēj to atdarināt un kontrolēt;
- valodas veidošanas un korekcijas process ir apgrūtināts un garlaicojošs;
- mutvārdu runas vingrinājumiem trūkst likumsakarīgās saiknes ar apkārtējo vidi un notiekošo tajā (Шматко & Пелымская, 2003).

Skolēniem ar dzirdes un kompleksajiem attīstības traucējumiem psihiskā attīstība noris daudz lēnāk nekā vienaudžiem, kuriem ir tikai dzirdes traucējumi. Vērojama lēnāka attīstība izziņas procesos, radošās darbības sfēras attīstībā, valodas attīstībā. Daudziem skolēniem novērojami uzvedības traucējumi, ievērojami apgrūtināts rehabilitācijas - korekcijas darbs (Tūbele, 2004, 63).

Skolēniem ar dzirdes un kompleksajiem attīstības traucējumiem, salīdzinot ar skolēniem ar dzirdes traucējumiem bez papildus traucējuma, ir atšķirīga uzskatāmi - darbīgā domāšana, tēlainā atmiņa. Nozīmīgi atšķiras uzskatāmi - tēlainā domāšana. Nepietiekamā intelektuālā līmeņa attīstība atspoguļojas matemātisko iemaņu veidošanas procesos: sākumskolas mācību procesā iespēju robežās apgūstot pašus pamatus - saskaitīšanā un atņemšanā pirmā desmita apjomā. Novērojama kavēta radošās darbības sfēras attīstība, tikai daļēja spēja atdarināt pieaugušo darbības radošajos procesos (Бертынь & Розанова, 1993, 3)

Sarežģīts ir skolēnu ar dzirdes un kompleksajiem attīstības traucējumiem valodas attīstības veidošanas process. Vārdu krājums ir ļoti niecīgs, tie saistīti ar izmantojamiem priekšmetiem. Vārdu krājumā nav darbības vārdu, tādēļ nav ieteicams norādījumos izmantot sarežģītas frāzes un teikumus. Verbālā valodā skolēni ar dzirdes un kompleksajiem attīstības traucējumiem pārsvarā izmanto skaņas vai zilbju savienojumus, papildinot ar žestiem vai norādot uz konkrētiem priekšmetiem. Parasti skolēni neizrāda interesi par savstarpēju verbālu saskarsmes veidošanu, gadījumos, kad iniciatīvu izrāda pieaugušais, skolēni cenšas izvairīties no ilgākiem verbāliem kontaktiem. Skolēniem ar dzirdes un kompleksajiem attīstības traucējumiem grūtības sagādā rakstu valodas apguve. Vārdi, kas uzrakstīti uz paskaidrojošiem plakātiņiem pie priekšmeta vai attēla, netiek uzskatīti kā kopums, kas viens otru papildina, bet kā atsevišķas detaļas. Novērojams ļoti zems atmiņas līmenis, kas liedz apgūt vārdus pat pēc daudzkārtējas konkrēta vārda atkārtošas (Бертынь & Розанова, 1993, 3).

Psihiskajā attīstībā skolēnu ar dzirdes un kompleksajiem attīstības traucējumiem raksturīgas ievērojamas individuālas atšķirības, kuras nosaka intelektuālās, emocionālās, dzirdes un valodas novirzes no normas.

Lai skolēns ar dzirdes un garīgās attīstības traucējumiem kaut daļēji varētu izmantot runu kā saskarsmes un izzīņas līdzekli, viņam ir:

- jāiemācās ar dzirdi uztvert un analizēt apkārtējās skaņas un runu, un viņa atmiņā ir jāuzkrājas dažādu skaņu un vārdu paraugi;
- jāapgūst dzimtās valodas sistēma - vārdu nozīme (vārdu krājums), likumsakarības vārdu saistīšanai teikumā (gramatika);
- jāiemācās izrunāt dažādas valodas skaņas un savienot tās vārdos un teikumos;
- jāiemācās izmantot runu saskarsmē dažādās komunikatīvās situācijās (Koroļevska & Pfafenrodta 2010).

Jāatceras, ka skolēnam ar dzirdes un garīgās attīstības traucējumiem nepieciešams attīstīt arī citas iemaņas, kas šiem skolēniem parasti attīstās ar traucējumiem. Jāattīsta:

- priekšstati par apkārtējo pasauli;
- domāšana;
- atmiņas;
- uzmanība;
- kustību aktivitāte (lielā un smalkā motorika);
- emocionālās un gribas īpašības – prasme kontrolēt savas emocijas, vēlēšanās, spēj pabeigt iesākto darbu u.c. (Koroļevska & Pfafenrodta 2010).

Skolēnam visas šīs iemaņas attīstās paralēli, savstarpēji saistīti, un tas notiek visas dienas garumā, kontaktējoties ar apkārtējiem cilvēkiem. Mācību procesā nedrīkst aizmirst, ka orālās un totālās komunikācijas mācību metožu mērķis ir skolēna ar dzirdes un garīgās attīstības traucējumiem verbālas un rakstiskas valodas veidošana. Skolēnu ar dzirdes un garīgās attīstības traucējumiem dzirdes uztveri un valodas attīstību mūzikas stundās sekmē redzes uz dzirdes uztvere, kopējošā zīmju valoda, attēli. Šīs darba metodes viena otru papildina un lietojamas savstarpējā mijiedarbībā.

Programma dzirdes uztveres un valodas attīstīšanai mūzikas stundās skolēniem ar dzirdes un garīgās attīstības traucējumiem
Curriculum of the auditory perceptual and language development in music lessons for students with hearing and mental disabilities

Programma orientēta uz skolēnu domāšanas, valodas, kustību un sociālās uzvedības izpausmju korekciju un kompensāciju, ņemot vērā katra skolēna individuālās personības attīstības īpatnības.

Mūzikas mācību priekšmeta uzdevumi darbā ar skolēniem ar dzirdes un garīgās attīstības traucējumiem ir:

- veikt domāšanas, valodas, kustību un sociālās uzvedības traucējumu korekciju un kompensāciju;
- sekmēt izglītojamo vispārējās un emocionālās veselības saglabāšanu un nostiprināšanu;
- veicināt izglītojamo justies nepiespiesti, droši un rast prieku saskarē ar mūziku un mūzikas instrumentiem;
- raisīt prasmi klausīties, attīstīt domāšanu, uzlabot kustību koordināciju;
- stimulēt komunikācijas prasmes un pašvērtējumu;
- attīstīt muzikālo gaumi.

Programma orientēta uz skolēnu domāšanas, valodas, kustību un sociālās uzvedības izpausmju korekciju un kompensāciju, ņemot vērā katra skolēna individuālās personības attīstības īpatnības. Mācību priekšmets mūzika izglītojamajiem ar garīgās attīstības un dzirdes traucējumiem stimulē izziņas darbības, uzlabo koordināciju, nodrošina emocionālo un funkcionālo labsajūtu. Korekcijas un attīstošais darbs balstīts uz mūzikas, kustību un verbālās runas mijiedarbību. Skolēni uztver mūziku un valodu ar individuālo dzirdes aparātu, no indukcijas cilpas vai cita veida bezvadu aparatūras.

Mūzikas nodarbību saturā iekļauj uzdevumus, kas:

- veido mūzikas uztveri skolēniem ar dzirdes un garīgās attīstības traucējumiem,
- sekmē ritma izjūtu, muzikālās dzirdes un dziesmu deklamēšanas kvalitātes attīstīšanos,
- iegūst nepieciešamo pieredzi elementāru mūzikas instrumentu spēlēšanā,
- sekmē ritma un tempa izjūtas veidošanos,
- attīsta kustības mūzikas pavadījumā, līdzsvara un koordinācijas spējas,
- veicina izrunas iemaņu automatizēšanu (izmantojot fonētisko ritmiku),
- stabilizē emocijas,
- ļauj izjust prieku par savu darbu stundā.

Svarīgs nosacījums mūzikas mācību procesā skolēniem ar dzirdes un garīgās attīstības traucējumiem ir skolotāja mērķtiecīga korekcijas un kompensācijas darbība un palīdzība. Izvēloties metodiskos paņēmienus un darba organizācijas formas mūzikas stundām skolēniem ar dzirdes un garīgās attīstības traucējumiem, vērā tiek ņemti vairāki aspekti.

▪ **Mūzikas uztvere**

Mūzikas uztveres mācīšana notiek divās formās: kā patstāvīga darbība un kā citu darbību sastāvdaļa – muzikāli ritmiskās kustības, elementāru mūzikas instrumentu spēle, dziesmu deklamēšana mūzikas pavadījumā.

Mūzikas uztveres mācība kā patstāvīgs darbības veids ietver sensorās bāzes veidošanu mūzikas uztverei (muzikālo skaņu un to dažādo salikumu

pamatīpašību – augstuma, skaļuma, ilguma, tembra atšķiršanas, pazīšanas mācīšana), attīsta klausīšanās kultūras prasmes (uzmanīgu muzikālo skaņdarbu vai to fragmentu klausīšanos, mūzikas elementāru analīzi – rakstura noteikšanu, mūzikas izteiksmes līdzekļu saklausīšanu un atšķiršanu pēc vairākkārtējas skaņdarba vai tā fragmenta noklausīšanās, izjūtu izteikšana par dzirdēto). Mūzikas uztveres attīstīšana kā citu darbību sastāvdaļa ietver orientāciju telpā, kustību koordināciju, mūzikas ritma un tempa uztveri, emocijas, dziesmas, rotaļas un dejas. Iepazīstas ar mūzikas instrumentu skanējumu orķestrī.

Nodarbībās izmantojamajam mūzikas materiālam jābūt mākslinieciskam, atbilstošam skolēnu vecumam un interesēm, mūzikas uztveres iespējām attiecīgajā apmācības periodā, jāatbilst pedagoģiskajiem izglītošanas un audzināšanas principiem.

Skolēni sākumā dzirdēto skaņdarbu vai tā fragmentu atpazīst ar redzi, tad redzi un dzirdi, pēc tam tikai ar dzirdi (skolēni pret skaņas avotu nostājas ar muguru). Darba procesā skolēni uztver skolotāja spēlēto vai ierakstīto mūziku.

▪ **Ritms un ritma instrumenti**

Mācības tiek virzītas uz skolēnu ar dzirdes un garīgās attīstības traucējumiem skaņu augstuma, ritmisko, dinamisko, tembrālo un emocionālo mūzikas uztveres attīstību. Nodarbībās skolēni apgūst elementārās iemaņas vienkāršu mūzikas instrumentu spēlēšanā (metalofons, tamburīns, ksilofons, bungas, trīsstūris u.c.), mācās spēlēt skaņdarba vai dziesmas ritmisku pavadījumu.

▪ **Orientācija telpā un kustību koordinācija**

Svarīga nozīme ir orientācijai telpā un kustību koordinācijai mūzikas pavadījumā. Nodarbību laikā skolēniem veidojas mērķtiecīga kustību koordinācija un pareiza stāja. Viņi mācās pareizi, izteiksmīgi un ritmiski mūzikas pavadījumā izpildīt pamatkustības (iešana, skriešana, palēcieni, plaukšķināšana), deju un vingrošanas elementus, vienkāršas tautu un mūsdienu deju kompozīcijas. Skolēni mācās atdarināt dzīvnieku kustības, apgūst muzikālo pasaku varoņu raksturus, piedalās kustību rotaļās ar mūziku.

▪ **Dziesmas, rotaļas un dejas**

Nodarbību laikā skolēni iesaistās rotaļspēlēs, piedalās kustību rotaļās ar muzikālo pavadījumu, nosaka ātru un lēnu mūzikas tempu, klausās dažāda rakstura melodijas, vingrinās balss diapazona paplašināšanā, mācās atsevišķu dziesmu un to fragmentu izpildīšanu, vingrinās dziesmas un atbilstoša attēla sakarību veidošanā, raksturo skaņdarbu ar piktogrammām, attēliem, klausās muzikālās pasakas, imitē pasaku tēlus. Rezultātā skolēni pilnveido dzirdes atmiņu, mūzikas ritma un tempa uztveri, prasmi rotaļāties un labprāt iesaistās instrumentālās izpaušmēs.

▪ **Izteiksmīgas runas veidošana un izrunas iemaņu automatizēšana**

Liela vērība tiek pievērsta valodas uztverei ar dzirdi redzi un dzirdi, plūstošas, izteiksmīgas, pietiekoši dabīgas izrunas nostiprināšanai visā skolēnu ar dzirdes un garīgās attīstības traucējumiem verbālās valodas mācīšanas sistēmā.

Katrā mūzikas nodarbībā iekļauti speciāli fonētiskās ritmikas vingrinājumi skolēnu izrunas iemaņu automatizēšanai. Šo vingrinājumu izpildes laikā skolēni nostājas aplī, labi redzot skolotāju. Skolēni sēž, stāv vai virzās pa apli, vairākkārt atkārtojot runas materiālu, pavadot to ar kustībām, kuras atbilst runas skaļumam, tempam, ilgumam, dotajiem valodas elementiem (vārdiem, vārdu savienojumiem, frāzēm, skaņām un to savienojumiem, zilbju savienojumiem un intonācijas elementiem). Tiek izmantotas ķermeņa, galvas, roku, kāju kustības (noliekšanās, ķermeņa pagriezieni, dažādas roku kustības, plaukstu lokveida kustības, plaukšķināšana, dažāda veidu iešana un soļošana, palēcieni u.c.), kā arī dabīgas kustības, kuras kombinējas ar valodas izrunas struktūrām. Darba procesā ar noteiktiem valodas elementiem pareizas izrunas stimulācijai skolotājs izmanto dažādas runas struktūrai atbilstošas kustības. Nodarbībā valodas materiālu skolēni izrunā skolotāja vadībā gan atdarinot, gan patstāvīgi ar atbilstošām kustībām. Darba nobeigumā doto valodas materiālu skolēni izrunā bez kustībām. Dzirdes uztveres attīstīšanai un ritmiski intonatīvo valodas struktūras pamatelementu izpildīšanai (pauzes, temps, skaļums, ritmiskā un melodiskā valodas struktūra) mūzikas nodarbībās tiek modelētas noteiktu struktūru kustības, runas vingrinājumi ar mūziku.

Valodas materiāls ietver vārdus, vārdu savienojumus, frāzes, kā arī zilbes, zilbju savienojumus, skaņas. Nodarbībās izmantojami skaitāmpanti. Valodas materiāla atlase galvenokārt notiek pēc saziņas nepieciešamības principa, tam jābūt zināmam pēc satura un gramatiskajām formām, jāatbilst nodarbības fonētiskajiem uzdevumiem un visu klases skolēnu izrunas iespējām.

Skaņu izrunas automatizēšanas darbs tiek plānots sadarbībā ar individuālā darba un klases skolotāju atbilstoši skolēnu skaņu izrunas atspoguļojumam pārbaudes kartēs un programmās (ņemot vērā katra skolēna individuālās īpatnības). Izrunas darbs tiek veikts dažādās pedagoģiskās darbības formās: individuālajās nodarbībās skolēni apgūst sākotnējās izrunas prasmes, to nostiprināšana noris gan individuālajās nodarbībās, gan mūzikas nodarbībās, gan vispārīgā priekšmetu stundās un ārpusklases darbā.

- **Mācību līdzekļi**

Programmā tiek piedāvāts tikai specifiskais valodas materiāls. Nodarbībās izmantojams konkrētā mācību gada pārējo mācību priekšmetu stundās apgūtais valodas materiāls. Valodas attīstība mūzikas nodarbībās noris tāpat kā citās mācību priekšmetu stundās.

- **Darba organizācija**

Mūzikas nodarbību kabinetam jābūt nodrošinātam ar spoguļiem, horeogrāfijas stangām, klavierēm, mūzikas atskaņotāju, videomagnetofonu, didaktisko materiālu (skolēnu mūzikas instrumentiem, lentām, bumbām, apliem u.c.).

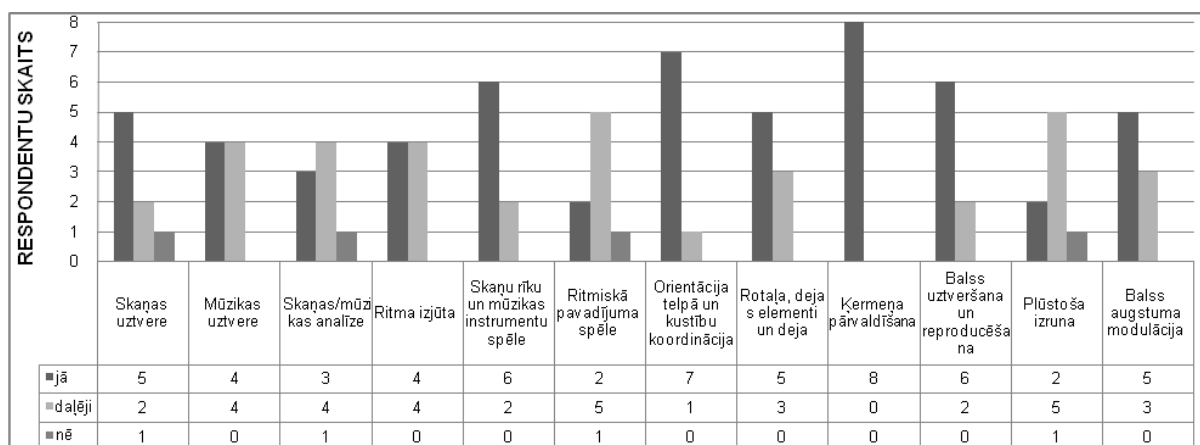
Mūzikas nodarbību laiks tiek plānots vispārējā skolas nodarbību sarakstā, ņemot vērā nodarbību plānošanas metodiskās rekomendācijas par stundu

vienlīdzīgu sadalījumu nedēļas garumā (neplānot divas stundas pēc kārtas). Ir atļauts vienlaicīgi ar šīm nodarbībām organizēt individuālās nodarbības dzirdes uztveres attīstīšanai un izrunas veidošanai. Šī mērķa īstenošanai ieteicams skolēnus ņemt no mūzikas stundām pēc rotācijas principa.

Mūzikas nodarbības vada skolotājs – speciālās izglītības skolotājs - surdopedagogs, priekšroka tiek dota pedagogam ar muzikālo izglītību.

Pētījuma rezultāti Research results

Lai noskaidrotu skolēnu vecāku attieksmi par mūzikas apmācības procesu skolā, vecākiem tika piedāvātas anketas. Tika apkopotas 8 vecāku anketas. Anketu izvērtējums atainots 1. attēlā.

1. att. Anketas vecākiem rezultātu apkopojums
Figure 1. The results of a questionnaire to parents

Analizējot iegūtos rezultātus, redzams, ka vecāku viedoklis par dzirdes uztveres un valodas attīstīšanu mūzikas stundās ir pozitīvs. Visi anketētie vecāki uzskata, ka mūzikas stundu laikā skolēni apguvuši ķermeņa pārvaldīšanas prasmes; pieci respondenti atzīmē, ka bērni uzlabojuši prasmi orientēties telpā un kustību koordināciju, divos gadījumos vecāki atzīst, ka skolēni šo prasmi apguvuši daļēji; seši respondenti atzīmē, ka bērni uzlabojuši prasmes skaņu rīku un mūzikas instrumentu spēlē un balss uztveršanā un reproducēšanā, divos gadījumos skolēni šīs prasmes apguvuši daļēji; pieci respondenti atzīmē, ka bērni uzlabojuši skaņu uztveres prasmi, divos gadījumos skolēni šo prasmi apguvuši daļēji, bet vienā gadījumā skolēns šo prasmi nav apguvis; pieci respondenti atzīmē, ka viņu bērni uzlabojuši prasmes – rotaļa, dejas elementi un deja, balss augstuma modulācija, trīs vecāki atzīst, ka bērni to apguvuši daļēji; četros gadījumos skolēni uzlabojuši prasmes mūzikas uztverē un ritma izjūtā, trīs respondenti atzīmē, ka bērni uzlabojuši prasmes skaņas un mūzikas analīzē, divos

gadījumos skolēni uzlabojuši prasmes ritmiskā pavadījuma spēlē un plūstošā izrunā.

Secinājumi **Conclusions**

1. Skolēniem ar dzirdes un garīgās attīstības traucējumiem ir nepieciešama speciāla mācīšanas metodika. Ar šīs metodikas izziņāšanu un pilnveidošanu nodarbojas speciālās pedagoģijas un surdopedagoģijas speciālisti.
2. Viens no galvenajiem skolēnu ar dzirdes un garīgās attīstības traucējumiem audzināšanas un mācīšanas uzdevumiem ir valodas attīstība, runas kā saskarsmes līdzekļa veidošana. Tā izpildei arī mūzikas stundas.
3. Skolēnu ar dzirdes un garīgās attīstības traucējumiem dzirdes uztveres un valodas attīstību mūzikas stundās noris, ja apmācības procesā tiek pielietota autores izstrādātā apmācības programma:
 - nodrošināta mūzikas uztvere,
 - attīstīta ritma izjūta un ritma instrumentu spēle,
 - tiek apgūtas dziesmas, rotaļas un dejas.
4. Sākumskolā skolēns ar dzirdes un garīgās attīstības traucējumiem šo saskarsmes līdzekli var apgūt tikai tad, ja regulāri un mērķtiecīgi strādā gan skolas darbinieki, gan vecāki un skolēna visi ģimenes locekļi.
5. Kopējošā zīmju valoda kalpo kā palīglīdzeklis valodas attīstīšanai skolēnam ar dzirdes un garīgās attīstības traucējumiem. Tā izmantojama kā vārda vai jēdziena nozīmes izpratnes papildinājums.
6. Valodas veidošanas efektivitāte skolēniem ar dzirdes un garīgās attīstības traucējumiem atkarīga no skolēna aktivitātes darbā, viņa psihiskās attīstības, no darba regularitātes.
7. Mūzikas mācību procesā svarīgi ievērot starppriekšmetu saikni. Svarīgi, lai apgūstamais valodas materiāls un tā gramatiskās struktūras dominē visos skolēnam apgūstamajos mācību priekšmetos.
8. Mūzikas stundas veicina valodas krājuma bagātināšanu, sekmē redzes un dzirdes mijiedarbību, ja tiek izmantotas dažādas metodes un ir nodrošināts objektīvs skolēnu mācību sasniegumu vērtējums.

Summary

One of the aim of teaching students with hearing and mental disabilities education and teaching tasks are language development, speech as a contact in the building, which also serve the music lessons.

Students with hearing and mental development disorders hearing cognitive and language development lessons of music is where the training process is applied to the training program developed by:

- ensured music perception,
- developed sense of rhythm and rhythm game, instrument playing,
- are songs, games and dancing.

At primary school pupil with hearing and mental development disorder can learn only if regular and purposeful work both school staff and parents and all of the members of the family.

Copy sign language as an aid to language development serves students with hearing and mental development disorders. It can be used as a supplement to the concept of understanding or interest.

Language building efficiency students with hearing and mental development disorders depend on student activities at work, his mental development, from the learning regularity.

In the language study process is important of learning grammatical structure material its in all subjects.

Music hours contributes to the enrichment, contributes to the visual and auditory interaction, if you are using different methods and provides an objective evaluation of the learning achievements of students.

Literatūra References

- Freimanis, I. (2007). *Ieskats speciālās skolas darbā*. Rīga: RaKa.
- Janševska, L. (2007). *Par zīmju valodu*. Pieejams http://www.zimjuvaloda.lv/lv/about_language
- Koroļevska, T.K., Pfafenrodta, A.N. (2010). *Vājdzirdīgo skolēnu dzirdes uztveres attīstīšana*. Rēzekne: RA Izdevniecība.
- Liepiņa, S (2008). *Speciālā psiholoģija*. Rīga: RaKa.
- Tūbele, S. (2004). *Ievads speciālajā pedagogijā*. Rīga: RaKa.
- Vīgante, R. (2009). Skolēni ar garīgās attīstības traucējumiem un valsts izglītības standartus. *Latvijas Universitātes raksti. Pedagoģija un skolotāju izglītība. 747. sējums*, 306 lpp.
- Бертынь, Г.П., Розанова, Т.В. (1993). *Клинико-психологическое изучение глухих детей со сложным дефектом*. Москва: Институт коррекционной педагогики РАО, Дефектология, № 4. 3с
- Быкова, Л.М. (1989). *Развитие свяэоной речи глухих учащихся начальных классов*. Москва: Просвещение.
- Зикеев, А.Г. (2000). *Развитие речи учащихся специальных (коррекционных) образовательных учреждений*. Москва: Академия.
- Зикеев, А.Г. (2002). *Работа над лексикой*. Москва: Академия.
- Зикеев, А.Г. (2004). *Методика работы над сложными предложениями*. Москва: Владос.
- Корсунская, Э.А. (2002). *Не говори ребенку – ты плохой*. Москва: Классикс Стиль.
- Речицкая, Е.Г. (2004). *Сурдопедагогика*. Москва: Владос.
- Спирова, Л.Ф. (1980). *Особенности речевого развития учащихся с тяжелыми нарушениями речи (классы)*. Москва: Педагогика.
- Шматко, Н.Д., Пельмская, Т. В. (2003), *Если малыш не слышит....* Москва: Просвещение.
- Яхнина, Е. (2003). *Методика музыкально-ритмических занятий с детьми, имеющими нарушения слуха*. Москва: Владос.